

FÖLDES FERENC GIMNÁZIUM
KULTURÁLIS NAPI PÁLYAMUNKA

Bálok, farsangi mulatságok elődeink korában

KÉSZÍTETTE:

Füzi Patrik 11/a

Népszokás tágabb értelemben véve minden olyan szokás, amely szabályozza a parasztság életét: a munkát, a társadalmi érintkezést, a környezetről való gondoskodást, a hétköznapi és ünnepek rendszerét, tartalmát. A közösség által közvetített és elfogadott viselkedési minta, életmód. Szűkebb értelemben a népszokások az ünnepekhez kapcsolódó szokásokat jelentik.

Ezek többnyire összetettek: szövegből, énekből, táncból, cselekményekből állnak. Az egyszemélyestől, a többszereplős játékokig számos változatuk előfordul.

Főbb csoportjai:

- a naptári ünnepek (karácsony, húsvét..)
- a gazdasági élet ünnepei (aratás, szüret, fonó..)
- az emberi élet ünnepei (keresztelő, lakodalom..)
- emlékünnepek (politikai ünnepek, társadalmiréteg-ünnepek..)

Hagyományainkat az évszázadok során külső és belső hatások is alakították. Az általánosan elterjedt és a helyi szokások is különféle változatokban éltek, egy-egy szomszédos településen sem voltak mindig azonosak.

Dolgozatom témaválasztását a nagymamám által elmesélt régi történetek ihlették. Mindig szívesen hallgattam ezeket a beszámolókat és a sok-sok élmény dús emléket. Most pedig csak ez ügyben kerestem fel őt, aki 75 éves és a kedves szomszédasszonyait, akik kb. 80-85 esztendősek. Az ő részletes elbeszélésük alapján egy kis betekintést kaphattunk a múltba, az 1940-es évek falusi életébe, szokásaiba. Mindez történt Balajton, egy kb.: 300 fős borsodi kistelepülésen, Miskolctól mintegy 40 km-re, ahol a lakosok nagy része állattartással és földműveléssel foglalkozott.

Báli alkalmakra elég sokszor került sor a faluban!

Havonta, vagy akár még gyakrabban is. A vasárnapi istentisztelet után a fiatalok sétálgattak, meglátogatták egymást otthon, beszélgettek. Ilyenkor aztán csupán gondoltak egyet, a legények szóltak a cigányzenészeknek és jó idő esetén kint a szabadban már indult is a mulatozás. Rossz időben a Kultúrházban, a Tűzoltószertárban, a tanítólakban gyűltek össze és ott szórakoztak, amihez éjfélig még a hatóság engedélye sem kellett. Ezek a spontán szerveződött összejövetelek mindig jó hangulatban teltek és változatossá tették a fiatalok mindennapjait.

Voltak nagyobb alkalmak, „rendezvények”, amik általában ünnepekhez kapcsolódtak:

- karácsony (A szereplők színdarabokat adtak elő, a tanító, vagy a pap irányításával és a szövegek megtanulásával, otthonról összeszedett „jelmezekben”.)
- farsangi bál (Ez abban az időben csak a gyermekek részére az iskolában volt megrendezve.)
- május elsején – majális
- arató bál (Az aratás befejeztével, a munkák lezárásakor volt, kalászból nagy koszorút fontak, ez volt a bál díszje, szép ruhába öltöztek és báloztak.)
- szüreti bál (Ez volt a faluban a legnagyobb mulatság, amit szintén a mezőgazdasági munkálatok befejeztével tartottak.)

A továbbiakban utóbbiról, a szüreti bálról számolok be részletesebben

Ez a népszokás hagyományosan minden évben megrendezésre került. Pontos dátumhoz nem volt kötve, hanem a szüreti munkálatok befejezésével vette kezdetét a megszervezése. Az előkészületeket a falu KISZ- titkára kezdte, majd a többi fiatal is részt vett benne. Amikor közösen eldöntötték az esemény időpontját, a fiatal legények, mint „csőszlegények” személyesen meghívták leendő párjuknak a „csőszlányokat”. A választás többféle szempont szerint is történhetett: érzelmi alapon (amelyik hajadon lány tetszett a fiúnak, azt meghívta), vagy a rokonsági viszonyok alapján (testvér, unokatestvér).

A szüreti bálnak meghatározó, állandó szereplői voltak, akiket ruházatuk alapján lehetett megkülönböztetni egymástól. Ezeket az öltözeteket általában a falu varrónője készítette, de előfordult az is, hogy a családon belül öröklődtek egyik generációról a másikra.

Csószlányok:

- hajukban piros pártá, hosszú nemzeti színű szalaggal díszítve
- bocskai kötéses piros mellény, zsinórral, flitterrel, gyöngyökkel díszítve
- benne fehér, buggyos rövid ujj, csipkével, nemzeti szalaggal
- fehér rakott szoknya, három sor nemzeti színű szalaggal, alatta alsó szoknya
- fehér kötény, fogas-csipkés egysoros nemzeti színű szalaggal
- fehér harisnya vagy zokni
- ünneplő cipő (általában trotór sarkú – kb. 3 cm-es sarok)

Nagymamám, mint csószlány

Csósziúk:

- fekete kalap, árvalányhajjal és nemzeti színű szalaggal
- fekete vagy piros bocskai zsinóros mellény
- benne fehér színű, hosszú bő ujj, csipkével az alján
- fehér, bőszárú vászon gatyá
- fekete csizma

Csöszfiúk a párjaikkal

Kisbírók: Öltözetük megegyezik a csöszlegényekével, csupán nadrágjukban különböznek egymástól. A bírók fekete piccses nadrágot (csizmanadrág) viseltek.

Kisbírónék: A csöszlányoktól az különböztette meg őket, hogy a fejükön párta helyett hátra kötött kendő volt.

A bírók és a bírónék személyéről a fiúk döntöttek.

Bohócok, maskarások: Ők rongyos, szakadt ruhába öltöztek, arcukat, kezüket korommal feketítették be.

A bál többi résztvevője, akik a felvonuláson nem vettek részt, ünnepi ruhába jelentek meg. A férjes asszonyok kendőt viseltek, a férfiak öltönyt és kalapot.

Kisbírók jellegzetes öltözetükben

A szüreti felvonás és a bál menete:

A bál napja minden esetben vasárnapra esett. Előtte lévő nap, szombaton a fiatal lányok és legények közösen feldíszítették a bál helyszínét, ami eleinte a Tűzoltószertár helységében volt, később pedig a Kultúrház nagytermében.

A fiúk dolga az volt, hogy fa kereteket készítsenek és a határból gyűjtsenek össze különféle zöld gallyakat, legfőképpen szőlővesszőket, ágakat.

A lányok feladata volt az, hogy az elkészített fa kereteket, ezekkel a zöld növényekkel (szőlőfürtökkel, szalagokkal) kidíszítsék.

Vasárnap reggel a csőszfiú a csőszlány házához elvitte a lócsös szekeret. A lány feladata, ebben az esetben is az volt, hogy feldíszítse a fogatot, hogy a felvonulásra szép legyen. Tette mindezt, zöldgallyak, szőlőinda, kerti vagy mezei virágok, szalagok, csengők segítségével.

A délutáni istentisztelet után felöltöztek ünnepi ruhájukba (ami mindig különbözött a templomi és a mindennapi viselettől!) és a falu végén gyülekeztek a szüreti felvonulás résztvevői.

Feldíszített lócsös szekér

Kezdődik a felvonulás

A felvonulás résztvevői a feldíszített szekerekkel a meghatározott sorrendben haladtak egymás után. Legelől a bíró és bíróné fogata ment, mögöttük, sorban a csőszpárok (kb. 10 pár), őket követték a zenészek, leghátul a bohócok, maskarások (5-6 legény) zárták a sort. Ők egyes járomos, ökrös szekérrel haladtak.

A menet lassan, énekelve, nótázva, jókedvűen haladt, a kíváncsi falusiak a házuk elé kiállva várták őket. Ők 5-6 házanként meg is álltak, ilyenkor a kisbíró előadta az általa előre megírt vicces, tréfás mondandóját a falu életéről, mindennapjairól.

Amíg a szekerek álltak, addig a bohócok ide-oda szaladgáltak a báméskodók között és megkergették, összepaskolták, bekormozták őket. Így járták végig a falu minden utcáját, amíg a bál helyszínéhez, a Tűzoltószertárhoz nem értek.

Mire a menet a multság épületéhez ért, akkorra a bál többi résztvevője is odament a faluból, így a multságon kb. mintegy 100 fő vett részt.

A szüreti bálba a megkonfirmált fiataloktól kezdve mindenki elmehetett, ha valaki mégis hamarabb szeretett volna elmenni, azt a tanító hazazavarta. Vallási alapon azonban nem tettek

különbséget a résztvevők között. A lányok egyedül nem mehettek, őket minden esetben az édesanyjuk vagy a nagymamájuk kísért el.

Meghívót senkinek nem küldtek, belépődíjat azonban szedtek. Ez abban az időben 1 Ft volt, amit füzetbe jegyeztek fel és a befolyt összeg volt a zenekar bére.

Az esemény a csőzspárok bevonulásával folytatódott, akik kézen fogva körbejárták a termet és közben a következő dalt énekelték, mint „nyitódalt”:

1. Megérett, megérett a fekete szőlő
Ne menj arra barna kislány, mert meg fog a kerülő
II: Nem félek, nem félek én a kerülőtől,
Inkább félek, százszor jobban félek a babám szerelmétől. :II

2. Leégett, leégett a balajti csárda,
Ne menj arra barna kislány, mert megcsap a lángja.
II: Nem félek, nem félek én a tűz lángjától,
Inkább félek, százszor jobban félek a babám haragjától. :II

Nagybátyám párjával a szüreti bálban

A dal elhangzása után az első táncot a csőzspárok kezdték el, majd folyamatosan csatlakoztak a többiek is.

A csőzslányok a magukkal vitt boroskancsóból kínálgatták a párjaikat és a mulatozókat. Ennek hatására a hangulat egyre jobban fokozódott, elkezdődött a szőlőlopás. Ez azt jelentette, hogy az eddig dekorációnak, díszítésnek kirakott fürtöket lopkodni kezdték. Mindenki a párjának akart kedveskedni ezzel a gesztussal, amiért büntetés járt. Pénzt kellett fizetni, méghozzá a cigányzenészeknek.

A csőzlányoknak 22:00 óra tájban kötelességük volt vacsorára hívni a párjukat, ez abból állt, hogy hazamentek a lány otthonába és megvendégelték a fiúkat. A vacsora meleg ételt jelentett, többnyire töltött káposztát, sült húst, miután sütemény következett, valamint pálinka és bor.

Az evés után visszamentek a többiekhez mulatni. Szokás volt a zenészeket is megegetni, erre kb. 23:00-24:00 óra körül került sor. A lányok ennivalóval kínálták őket (szalonna, kolbász, kalács), a fiúk innivalót vittek nekik (bor, pálinka).

A zenekar 4-5 tagú volt: primás, kontrás, bőgős és cimbalmos. Ők állandó zenészek voltak a faluban. Mesterségüket nem tanulták, hanem tehetségük és hangszerük is apáról-fiúra öröklődött. Ruházatukat tekintve, mindig az alkalomhoz illően jelentek meg, sötét öltönyben, fehér ingben.

A zenekar igyekezett változatos muzsikákat szolgáltatni a bálozóknak. Leggyakrabban csárdást, keringőt, tangót és slowfoxot játszottak „egy-egy csokorra valót”, majd pihenőt tartottak.

A bálban szokás volt az is, hogy a szerelmes fiatal legény a kiválasztottjának zenét küldött. Ezt nevezték „szívküldinek”. Úgy is lehetett számot kérni, hogy papírpénzt húztak a vonóba. Ilyenkor a primás csak az adott személynek „húzta el a nótáját”!

A bálozók, ha elégedettek voltak a zenekarral, akkor pénzgyűjtést rendeztek számukra, ennek a neve az úgynevezett „kalapozás” volt. Ilyenkor egy fiú leemelte a kalapját, amit körbeadtak a bálozók között és mindenki rakott bele valamennyi pénzt.

A hangulat fokozódásával előfordultak kisebb-nagyobb nézeteltérések is a jelenlévők között. Ez általában abból indult ki, hogy a fiúk összeszólalkoztak a lányokon. Ez a helyzet még tovább fokozódhatott, hogyha szomszéd településekről is eljöttek szórakozni. A lányok sokszor megörültek az idegen vendégeknek, ám a helybéli fiúk féltették őket.

Ha egy legény megharagudott egy leányra „kimuzsikáltatta” őt a bálból. Ilyenkor az szegyenében hazament.

A konfliktusokat gyakran a szülők csitították el, volt azonban két idősebb – a faluban köztiszteletnek örvendő - férfi is, akik a rend fenntartásáért feleltek.

A rendezvény végét az jelezte, amikor a zenekar látta, hogy fogy a közönség, rákezdett a Rákóczi indulóra.

A bál általában hajnali 3-4 óráig is eltartott, gyakran előfordult az is, hogy a munkába járó embereknek pihenésre már nem maradt idejük. Hazaérve a mulatozásból, ruhájukat átvették, majd indultak dolgozni.

A bál után a fiúk – szülői felügyelettel – hazakisérték a lányokat, ez legfőképp a csőzsiúkötelessége volt. Gyakran előfordult az is, hogy a legények szerenádokat adtak a választottjuknak. A lánynak ha tetszett az éjjeli zenét adó, akkor a sötét lakás ablakában gyufát gyújtott, ha nem tetszett neki, akkor pedig nem. Ez egyfajta visszajelzés volt a fiú számára.

Másnap a rendezvény helyszínét vissza kellett állítani eredeti állapotába. A rendrakás a díszítésben résztvevők feladata volt, ez tehát a csőzspárokra hárult.

A bál után az emberek előszeretettel beszéltek ki az ott látottakat, hallottakat és történeteket. Ezt elősegítette az, hogy a falu kicsi volt, mindenki ismert mindenkit. Sokszor pletykálgattak

arról, hogy ki-kivel táncolt, hogy ki-kinek tetszik stb... Főleg az idős asszonyok kedvelt időtöltése volt ez.

Ilyen formában még kb. három évtizedig maradt fent ez a népszokás, amit évről-évre megrendeztek, majd a 70-es évektől hanyatlani kezdett a megszervezése, majd később már el is maradt.

Régen a szüret társas eseménynek számított, amelyre egy egész éven át emlékeztek és készültek a családok. Akkoriban ez egy egész közösség - falvak, szőlőhegyek - közös ünnepe volt. Habár manapság is családok, rokonok, ismerősök közös programja a szüret, a 19-20. században sokkal szélesebb körben, és nagyobb összejövetelként ünnepelték meg a betakarításnak ezt az időszakát. Szüret idején még a törvénykezés is szünetelt. Igazi sátoros ünnep volt, melyre még az idegen földön élő emberek is hazatértek. Kihagyhatatlan esemény, a társadalmi élet fontos része, s nem utolsósorban az ismerkedés egyik fontos színtere volt.

A hagyományos paraszti világban nem kellett külön tanítani a gyermekeknek ezeket a népszokásokat, mert nagyobb testvérektől, szülőktől, nagyszülőktől utánzással sajátították el, belenevelődtek a hagyományokba.

A fiatalok elvándorlása a városokba, a falvak kiöregedése, környékünkön a cigányság számának növekedése, a megváltozott életszemlélet miatt manapság megszűnőben vannak a faluközösségek tárgyi – és szellemi kultúrái.

Véleményem szerint a néprajzzal való foglalkozás nemcsak az ismeretek bővítését jelenti, hanem olyan magatartásformák kialakulását is segíti, amely majd a felnőtt korban is a népi kultúra és a nemzeti értékeink megbecsülésére készítenek.

Ezért tartom nagyon fontosnak, hogy a mi generációnk is betekintést kaphasson a múltba!

Források:

- Tátrai Zsuzsanna – Karácsony Molnár Erika: Jeles napok, ünnepi szokások
- Balassa Iván – Ortutay Gyula: Magyar néprajz
- <http://www.boraszportal.hu/?p=cikk&id=1001>
- Balajton élő idős emberek elbeszélései
- A dolgozatban szereplő fényképek eredetiek, amiket a faluban gyűjtöttem